

OFICIRSKA SOBA

OFICIRSKA SOBA

Mark Digen

S francuskog prevela
Jelena Stakić

HELIK S

Naslov originala
Marc Dugain:
LA CHAMBRE DES OFFICIERS

Copyright © 1998 by Éditions Jean Claude Lattès
Copyright © 2014. za srpsko izdanje, Heliks

Izdavač
Heliks

Za izdavača
Brankica Stojanović

Urednik
Bojan Stojanović

Lektor
Vesna Đukić

Štampa
Artprint Media, Novi Sad

Tiraž
1000 primeraka

Prvo izdanje

Knjiga je složena
tipografskim pismom
Janson Text

ISBN: 978-86-86059-65-9

Smederevo, 2015.

www.heliks.rs

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Eženu Furnijeu

Taj rat od 1914. nisam upoznao. Hoću da kažem, blatnjavi rov, vlagu što probija do kostiju, krupne crne pacove sa zimskim krznom što se provlače između bezobličnih ljudskih ostataka, vonj sivoga duvana pomešan sa smradom loše zatrpanih izmetina uz, kao poklopac preko svega, jednoobrazno metalasto nebo koje se provaljuje u pravilnim vremenskim razmacima kao da Bog nikad neće prestati da se okomljuje na običnoga vojnika.

E, taj rat nisam upoznao.

Iz svog sela u Dordonji otišao sam na dan mobilizacije. Moje bekstvo iz porodične kuće u tišini praskozorja prikrio je deda, da bi se izbeglo nepotrebno prolivanje suza. Utovarilo sam vojničke stvari u dvokolice staroga Andrea. U ritmu njihanja sapi njegove smeđe kobile zaputili smo se prema Lalendu. Tek kad smo se spuštali prema železničkoj stanici, rešio se da mi kaže: „Ne zadržavaj se predugo, momče, ovo će biti luda godina za varganje“.

U Lalendu, desetak malih brkajlija uparađenih u vojničke bluže pustili su da ih grle pocrvenele majke u suzama. Dok sam gledao kako se udaljava stari Andre, jedan krupni bucko sa očima nalik klikerima stidljivo mi je prišao.

Bio je to Šabrol, momak iz Klermon-de-Borgara kog nisam video od osnovne škole. Bio je tu sam, bez porodice. Plašio se svog prvog putovanja vozom, brinuo zbog presedanja. Da se smiri, sitnim je gutljajima potezao iz čuturice okačene o opasač. Bila je to mešavina rakije od šljive i monbazijaka, slatkog vina. Poneo je tri litra u torbi, tri litra za tri sedmice rata, pošto su mu rekli da će ih za tri sedmice isprašiti ko ponjavu, te Nemce. Taj krupni pričesnik koji je bazdeo na neko čudno liturgijsko vino ukopao se pored mene i više me nije ispuštao iz vida.

Mali voz se cimnuo i krenuo put Liburna, a odatle za Pariz. U prestonici, presedanje, pravac Stanica Istok. Stanica se crnela od sveta. Zaglušna graja, povici, plač, dozivanja, reski pisak lokomotive. Kad smo stigli do ograde posle koje nijednom civilu nije bilo dopušteno da ide, pokazao sam Šabrolu njegov voz. Tada me je uzeo za ruku i, drščući, dugo je stezao:

„Pa onda, zdravo Adrijane, i do viđenja. Hvala na društvu. Možda ćemo se videti na frontu?“

„Ako ne na frontu, a ono u selu, Šabrole moj. I čuvaj se. Ne junači se.“

„Ne pada mi na um. Stvarno, to mi ne pada na um.“

Poslao sam mu, izdaleka, poslednji pozdrav pre nego što ga je povukla plima što je nadirala u vozove.

Potom sam se provlačio, laktao, svaki čas čupao svoje stvari zaglavljene između nekog oca koji je sramežljivo krio uzbuđenje i neke majke koja je stidljivo mahala maramicom.

Gola voda, sa svrabom zbog znoja što mi je ispod štofanih pantalona curio niz noge, odlučio sam da malo zastanem i odmorim rame bolno od nošenja vojničkih stvari.

Kad sam ponovo digao pogled, jedna uplakana žena ispred mene držala je za ruku krhkog mladog čoveka svog

utonulog u uniformu, koji je pokušavao da se održi na stepeniku vagona dok su ga gurali oni što su se peli. Izvukao sam svoj paketić duvana. Vrata vagona se zatvoriše. Regrut bi usisan, mlada žena mu mahnu. On već beše nestao. Pošto je ona ostala tu, na peronu, nisam našao ništa bolje nego da je oslovim.

„Ne sekirajte se, biće to posao od nekoliko nedelja.“

Ona ne odgovori.

„To vam je muž, možda?“

Pogleda me, prvi put. Bila je divna i tužna.

„Ne, prijatelj.“

Viknuo sam, da me čuje:

„Koji rod?“

„Pešadija, kao i svi.“

Pa dodade, više iz učtivosti nego iz stvarnog zanimanja:

„A vi?“

„Inženjerija. I vidi se, zar ne?“

Ona se blago osmehnu na moju šalu. Pošto je napravila jedan korak, osetih da ću je zauvek izgubiti.

„Moj voz polazi kasnije“, zabrzah. „Znam da se to ne radi, ali rado bih vas pozvao na piće. Na kraju krajeva, rat je!“

Pristala je nekako neodređeno.

Učinilo mi se da sam se pretvorio u psa-vodiča slepih. Sledila me je gotovo posrćući. Seli smo u baštu jednog velikog kafea ispred stanice i ona se tamo polagano vraćala u život. Ponovo sam video lice onog vojnika sa palim brkovima, u bluzi koja mu je labavo visila sa spuštenih ramena. Posadivši se pored nje tako da smo oboje bili okrenuti prema prometnoj aveniji kojom je proticao grozničav saobraćaj, nisam se usuđivao da je pogledam, ali sam osećao nemir priče koja je počinjala.

Netremice gledajući preda se, kao da nije videla svetinu koja je neprestano prolazila. S vremena na vreme uzimala bi čašu, okvasila usne i vrlo je brzo odlagala. Saznao sam samo da je muzičarka, da se zove Klemans, da je onaj vojnik kompozitor, prijatelj Debisija, Forea i čitave svite slavni muzičara za koje nisam ni pomišljao da postoje. Da živi na Montmartru u umetničkoj sredini, da dobro poznaje norveškog slikara Edvarda Munka, da su njeni budući svekar i svekrva glupi koliko i velikodušni i da mrzi selo.

Odjednom sam pomislio da se neću baš proslaviti kad joj budem ispričao da sam mali inženjer specijalista za mostogradnju na železnici, što je vrh uspona koji je otpočeo s mojim dedom kovačem i ocem upraviteljem jednog dvorca koji je pripadao Kompaniji za vode, da sam oduvek živeo na selu ili po varošicama u unutrašnjosti, da sam u Parizu počeo da radim u maju i da mi rat nije ostavio vremena da upoznam bogzna šta.

Oči su joj malo živnule kad me je upitala da li je neko ostao da me čeka kad se vratim iz rata. Odgovorio sam joj da nisam vezan ni za koga. Zaprepastila se. Optužila me je da sam zavodnik; imam lice zavodnika, rekla je.

Kako da joj objasnim da sam od ljubavi upoznao samo rasplinuta osećanja koja sam u školi gajio prema devojkama iz viših razreda? A ženâ da sam imao vrlo malo. Prva se zvala Ernestin Majol. Vrlo važno kako se zvala, uostalom. Bila je ćerka oblasnog beležnika, karikature prgavog buržuja. S njom sam spoznao žene u jednom ambaru, na dvorskom imanju kojim je upravljao moj otac.

Posle toga sam upoznao i druge žene s kojima sam imao uzgredne veze, ponekad nežne, ali nikad strastvene. Kad bih letimično uhvatio neki ženski pogled i te kako sam osećao

da im se dopadam, ali nije bilo nikakve žurbe: preda mnom je bilo mnogo godina zavodaženja i voljenja.

Klemans se tad raspriča o ratu. Čudovišnost, rekla je glasno. Htela je da šokira, to je bilo jasno, i ja sam se upinjao da se umirujući smeškam onima koji su se, za susednim stolovima, spremali da se umešaju kako bi okončali ovaj skandal. A pošto je posredi bila jedna žena, lako mi je bilo da zamislím da će rasturiti mene. Više sam voleo da to zadovoljstvo prepustim Nemcima.

Njoj tek što nisu grunule suze, sad se okomila na Boga, jer ljude na ratovanje tera vera. „Da nema tog prokletog verovanja u večni život“, rekla je, „ljudi ne bi s toliko uverenja išli na klanicu.“

Dve godine odgajan kod jezuita, na navaljivanje majke koja je bila veoma pobožna, za razliku od oca čije je glavno pravilo bilo da se ne suprotstavlja ženi, vrlo sam brzo postao deo jedne skupinice branilaca paganskih vrednosti, a posebno skupljanja varganja u šumi u sezoni kestenja. Da bi se popelo malim merdevinama kojima se u sate učenja moglo preći preko zidića, trebalo je dati lozinku. Na pitanje: „Ko je Bog?“ trebalo je odgovoriti: „Bog je jedan bezrepi čovečuljak“. Po meni je, dakle, prevelika čast bila učiniti ga odgovorim za ovaj rat. Za rat su bili odgovorni jedino Nemci i nisam imao razloga da mislim drukčije.

Što je Klemans glasnije govorila, to je krhkije izgledala. Molila se za šake svog pijaniste. Jedan zglavak prsta, dovoljno je da izgubi jedan zglavak pa da mu život bude uništen. Ne ruku, ne nogu, oko, ništa osim jednog malog zglavka.

A onda je prestala da govori, kao da se njena opruga odmotala do kraja.

„A sad, šta ćete da radite?“, upitala je pošto smo malo počutili.

„Ne znam, otići ću do stana koji imam ovde, pa ću oko pet na voz za Ardene. Bar vozova danas ne nedostaje. Nisam spavao kod kuće nedelju dana. Išao sam u Dordonju na bakinu sahranu. A vi, šta ćete vi da radite?“

„Nisam ništa planirala. Vraću se kući i tako to.“

„Klemans, oprostite unapred zbog ovog glupog pitanja i dogovorimo se da više ne pričamo o tome, ali svog prijatelja, pijanistu, da li volite? Niste dužni da mi odgovorite, naravno.“

„Da, volim ga, razume se. No vi možda hoćete da vam odgovorim na pitanje koje niste postavili?“

Osetila je svoju nelagodu, svoju pometenost. Ja se zapravo do tada nisam našao pred tako istančanom osobom. To je za mene bilo nešto novo, zbunjujuće i pomalo opojno.

Ona nastavi:

„Pitanje koje zapravo postavljate jeste ovo: ‘A ja?’ Pa lepo, a vi?“

„Moj odgovor, koji slobodno možete zaboraviti ovog trena, jeste da bi ovaj rat trebalo da traje nekoliko nedelja, nekoliko meseci možda, u jednom svetu nastanjenom muškarcima. Ako u njemu i sretnem neku ženu, ona će se nadnositi nad mene koji ću biti na nosilima i zaustavljati mi krvarenje. Stoga rado zamišljam da bih ove poslednje sate možda mogao provesti s vama. Uz poštovanje vaših obaveza, jasno.“

Njen se pogled rastapao u gomili po kojoj su bludele njene plave oči. Uplašio sam se da će ustati i ostaviti me tu. Ona samo reče:

„Povedite me svojoj kući.“

Dozvah fijaker i pođosmo.

Ja sam u Klemans video modernu ženu. Nisam baš dobro znao šta je to moderna žena, ali ako one postoje, Klemans bi

morala biti jedna od njih. Žene koje sam upoznao do toga dana nisu se ponašale tako.

Klemans razgleda moj stančić u Milanskoj ulici kao da će joj on otkriti sve što nije uspela da sazna ili nasluti o meni. Čak je i tučana peć poprimila važnost na koju nikad nisam ni pomišljao.

Letimično je pregledala gomile mojih knjiga. Bile su to samo tehničke knjige o gradnji mostova i tunela. Nekoliko knjiga o vojnoj istoriji, ali baš ništa o umetnosti, književnosti, ništa što bi bilo spona s njenim svetom umetnika, ljudi slobodnog duha.

Učinilo mi se da je suprotnost između moje mračne i vlažne jazbine i gordog držanja te žene uzbudljiva. Par čarapa i istegljenih naramenica skljojanih na prašnjavom parketu u uglu sobe, sramotili su me.

Navukao sam dostojanstven izraz:

„Ima nekoliko nedelja kako nisam kročio u ovaj stan; pa je zapušten. A bolje biti neće.“

Jedna velika odaja, jedan sobičak, umivaonica, majuška kuhinja, to zaista nije bilo nešto najbolje o čemu bi se moglo sanjati za ono što nas je očekivalo. No njoj to nije bilo važno.

Njeno me pitanje iznenadi, a ona me poljubi.

„Vama se ne čini da strah uvećava želju toliko da ona postaje neizdržljiva?“

Pokušao sam da se saobrazim njenom duhu, njenom nehaju, njenoj neusiljenosti:

„Mislím da ću moći bolje da vam odgovorim za nekoliko nedelja, ali nisam siguran da bi to bila prva briga onoga koji oseća hladnoću bajoneta na grlu.“

„Dobro znate da ne govorim o telesnom strahu, nego više o onom rasplintom, unutrašnjem, jakom strahu kog ne znamo kako da se otarasimo, koji dolazi i odlazi bez najave.“

„O takvom se strahu ne govori u mom selu, on će pre biti odlika gradskih ljudi.“

Lagao bih da sam joj rekao da želja koju sam osetio potiče od nekakvog metafizičkog straha ili makar od bojazni od odlaska u rat. Čovek sa zemlje zna da je samo karika u celini kojom upravljaju jednostavni zakoni i da je, ostalog što se tiče, mučenje sebe hteti znati više od toga. Gradski ljudi središte su jednog sveta koji su napravili oni sami. To ih ubija, onako iznutra izjedene sumnjom.

Vreme je prošlo vrlo brzo, Pariz je bio sve tiši. Morao sam poći prvim jutarnjim vozom, u četiri i četrdeset pet. Posle toga, smatralo bi se da sam dezertier. Iskobeljao sam se iz vlažnih čaršava, mučio se da komad po komad ponovo sastavim slagalicu svoje uniforme. Sa ulice je kroz sobu prolazio snop svetlosti koji se spuštao na nju, belu. Pokušao sam da probudim Klemans i šapnem joj nešto, ali ona je spavala dubokim snom.

Prešao sam u susednu sobu i na komadu papira dovoljno velikom da ga ona vidi kad se probudi nažvrljao nekoliko reči.

Klemans, odlazim, ostavljam vam stan; ostanite i odmarajte se koliko vam drago. Budite ljubazni pa spustite ključeve u poštansko sanduče kad odete i, najvažnije, ostavite mi svoju parisku adresu da vas nađem kad se vratim. Sad, kad odlazim, hteo bih samo da vam kažem koliko ste važnost stekli u mom životu. Čuvajte se.

Poljubio sam je, poslednji put, u mesto gde počinje vrat i pošao u rat.

Da mi stvari nisu bila onako teške, skakao bih od radosti na ulici, kao deran koji je u uličnom slivniku upravo našao krunu kovanicu i veruje da će mu ona potrajati celoga života.

Vreme je kao da je kraj raspusta, lepo, toplo; vazduh je prozračan. Logor nam je blizu jednog sela u Mezi, nedaleko od reke. Vojnici pristižu. Kola vuku rekvirirani konji. Momčići plavi i crveni, osamnaestogodišnjaci, očiju nadutih od noći prespavane u vozu. Deluju vrlo prilježno, žarko žele da postupaju dobro. Muvanje u svim pravcima. Preže se, raspreže, utovaruju se, istovaruju tone robe, namirnica, pokrivača, šatora, gredica, dasaka. Šesti inženjerijski puk se razmahao. Da čovek pomisli da smo usred manevara. Svi ti momci imaju odrešit izraz.

Meni se strašno spava. I počinjem da sanjarim, nošen izmaglicom jare koja mi muti pogled na grane drveća čije lišće treperi na jutarnjem vetriću. U krhkom spokoju ovog predratnog dana, raštrkane misli mešaju se bez reda. Klemans, ta nova ljubav, tako kratka ali tako jaka da me uznemirava isto onoliko koliko me i ushićuje. Moj otac, kog je pre nepune dve godine odneo rak. Dinja koja mu je bezbolno rasla na jetri ubila ga je u njegovoj četrdeset sedmoj godini, kad je bio sav srećan zbog uspeha svog sina, inženjera i oficira. Porodica se sa svakim pokolenjem sve više uzdizala po znanju i društvenom položaju, a ovaj vek otpočeo je s najboljim izgledima; samo je

trebalo povratiti Alzas i Lorenu. I moja sestrice, onako nežna sa svojim osam godina starijim bratom kog je slušala kao oca. Moja majka i njena svest u obliku špajza, njena nedoslednost koju je u punom svetlu otkrila smrt oca, koji ju je štiti iako ju je redovno varao svakog četvrtka, kad je svojim lakim kočijama odlazio na pijacu u Beržerak, pa to koristio da poseti jednu ne više mladu gospu koja je živela iza crkve i za koju se pričalo da za nekoliko franaka diže muškarcima brkove.

I moj deda, čiji je poslednji pogled u trenutku mog polaska mnogo govorio o tom strahu od Prusa koji je u njemu zaostao posle poraza 1870, iz kog je sačuvao neizbrisiv beleg od koplja jednog ulana koji ga je napao s leđa. Za ručkom posle ukopa moje bake, pošto mu je sarač tvrdio da ćemo Nemcima smrsiti konce za nekoliko dana, odgovorio je: „Podsećaš me na onu priču o obešenjaku koji se opkladio s drugarima da će progutati tri krupna pljosnata kamena. Sat kasnije, drugari se vraćaju:

‘I, šta bi?’

A obešenjak odgovara:

‘Ostao je još samo jedan.’

Pa dodaje, oborivši oči:

‘Plus ona dva što su mi u ustima.’“

Za mog dedu, ovo s Nemcima bila je ista priča.

„Po... poručniče!“

Mali usplahireni momak iskolačenih očiju koji me naglo otrže iza sna, to je Šaber, stariji ađutant mog odeljenja. Profesionalni vojnik iskrivljen kao kifla koji muca od žurbe da izvrši svoju dužnost.

„Po... poručniče, komandir čete želi da vas vi... vidi u, u svom štabu.“

Komandir je ogroman tip, trbonja. Pametna glava, ali ljubaznost mu je pomalo politička, mnogo vas voli dok mu vršite posao, dok ga ne dovedite u nepriliku sa starešinama, a ostaviće vas na cedilu s istim ljubaznim osmehom čim budu počele nevolje.

„Čujte, Furnije, pozvao sam vas zato što sam, prelistavajući vaš dosije i podatke o službovanju, video da ste pravi stručnjak za pokretne mostove.“

„U neku ruku, komandante.“

„Inženjer sa Visoke nacionalne škole umetnosti i zanata, tri godine vojne službe u inženjeriji, nekoliko dragocenih meseci iskustva u građevinarstvu. Sve mi se to čini vrlo dobro. A da niste u nekom srodstvu sa jednim Furnijeom, inženjerom za mostove, pukovnikom u glavnom štabu? Da vam to nije otac?“

„Ne, nikako, komandire. Moj otac je umro.“

Osetio sam da je razočaran što njegov podređeni ne može da mu posluži kod pretpostavljenih.

„U stvari, Furnije, pozvao sam vas da vam poverim jedan zadatak. Želim da stanete na čelo odreda čija će dužnost biti da pronade mesta povoljna za postavljanje pokretnih mostova na Mezi.“

„Kad treba da se krene, komandire?“

„Najbolje bi bilo što pre. Nemci se približavaju. Čekamo ih na drugoj obali sutra, prekosutra najkasnije. Zasad ostajemo na ovom položaju ali, razume se, spremni za ofanzivu. Računam na vas, Furnije.“

Potom, sa odlutalim pogledom, kao da mu je teško da prikrije zabrinutost:

„Sutra u zoru. Vi i dva potporučnika za određivanje mesta. To bi trebalo da je dovoljno.“

Otvara fioku i vadi bocu rakije, verovatno rekviriranu na nekom napuštenom imanju.

„Da malo gucnete, poručniče?“

Rat još nije ni počeo, a on se već uplašio. Devet je ujutru, a ja ispijam na eks. Prelazim preko seoskog trga i idem prema svom odeljenju. Čujem krike, komešanje, ljudi trče na sve strane, vidim Šabera kako skače kao majmun.

„Kakvo je ovo sranje, Šaber?“

„Po... poručniče, z-z-zlo.“

Dah mu se vraća.

„Konji, poručniče.“

Idem napred odgurujući one iz druge klase koji se muvaju u neredu.

Jedan moj momak leži na zemlji, upola rasporen, dva druga pridržavaju mu glavu.

„Šta se dogodilo, pobogu?“

Šaber, koji se praktično savio napola, objašnjava mi:

„Po... poručniče, jedan neuštrojeni ardenski konj, taj ga je udesio. Bacio č-č-čifteta, poručniče.“

„Kojoj je budali palo na pamet da ovamo dovede pastuva? Od kad se to oduzimaju tonu teški celi konji a da im se ne otfikare jaja?“

Prilazim momku. Tanak mlaz krvi curi mu iz uha do vrata.

Eto prvog poginulog iz mog odeljenja, dečka kom je utrobu prosuo jedan ardenac. Seljače koje umire razbucano od konja. Pogled mu postaje ukočen, glava pada na stranu, usne su poluotvorene. Skidam kapu i stojim u tišini nekoliko trenutaka. Kažem Šaberu da ode po pukovskog duhovnika. Ovo seljače sigurno je bilo katolik.

Gotovo je s raspustom.

Probudio sam se u zoru. Logor spava. Za četrdeset pet minuta sviraće zbor, ali u ovom trenu ništa se ne miče. Čuje se samo kako grubo platno šatora sa namirnicama lepeće na jutarnjem vetru. Spokojno polazim prema konjušnicama uređenim u pomoćnim zgradama jednog župnog dvora.

U polumraku se vide samo sapi konja svih boja: riđana, zelenka, vranaca, dorata. Polučistokrvni, jahaći, tovarni, sve što se moglo rekvirirati sa dvorskih imanja za četrdeset osam sati. Konjušari, obavешteni prethodno večē, sve su mi pripremili. Sedlo i oglav behu postavljeni na sklepane nogare. Konj je bio istimaren i iščešagijan u cik zore. To je jedan mrkov sa tri bela belega. Ima lepo oko s konturom koja je izgubila boju, što mu daje nestašan izgled. Stižu dva potporučnika, skockani kao iz kutije.

Pitam se iz kog je odeljenja komandir ispovrteo ovu dvojicu. Samo se nadam da će se držati u sedlu. Jedan mi je već poginuo, rasporen. Podsećam ih da je posredi izviđanje, ne lov sa konjima. Treba da prevalimo dobrih petnaestak kilometara, a mislim da bi poželjno bilo da se vratimo pre podneva. Nemci više nisu daleko od druge obale.

Idemo putem za vuču brodova uz Mezu. Sunce se pojavilo iza srebrnastih oblaka i počelo da peče. Doživeo sam stotine ovakvih jutara s ocem i dedom: iz vlažnog tla hlape mirisi mahovine i pečuraka, svetlost prosejana kroz lišće, priroda u rano jutro a ne čuje se ništa osim topota kopita i zveckanja konjske opreme. Ona dva potporučnika me prate, upetljani u uzde, nožnih prstiju utaknutih u uzengije. Na najslabšniji pucanj popadaće konjima na uši.

Misli mi blude, puštam ih da lutaju. Zamišljam Klemans uza se, opruženu pored mene na obali neke reke. Trebalo je više da razgovaram s njom. Sad je kasno. Kad se vratim, reći ću joj... Ona se nastanila u meni.

Ne verujem u Boga, ali to me ne sprečava da mislim kako čovek ima svoju dobru zvezdu, a ja na svoju računam. Neke ljude smrt snalazi ranije nego druge, a ja verujem da čovek koji misli na nju udaljava smrt od sebe. Kao da taj razgovor i ta budnost ulivaju neprijatelju poštovanje. U Lioraku je živela jedna stara isceliteljka kojoj su izdaleka dolazili po savet: njeni su lekovi bili jednako delotvorni kao njen smrad. Hvastala se svojom vidovitošću i onima koji bi joj došli uvek govorila da im sudbina zavisi od pokojnika koji bdiju nad njima. A pošto je poznavala svakoga dvadeset kilometara uokrug, žalila je one za koje je znala da među precima imaju samo loše pokojnike. Ja sam oduvek bio ubeđen da nada mnom bdije moj pradeda, koji je umro u devedeset osmoj otvarajući drugu bocu pešarmana da se uteši zbog odluke donete prethodno veče, da ostavi duvan. Sa takvim pretkom ne mogu umreti u ratu.

Prilazimo obali. Moja dva čoveka se raspravljaju. Dajem im znak da ćute. Na ovome mestu Meza se sužava. Ovde pukovi iz prve linije treba da pređu na drugu obalu, večeras ili sutra. Odrediću poziciju, obeležiti kote. Tražim u bisagama svesku i olovku. Gde mi je dogled? Moj konj tako haotično kaska da mi namučena bešika preti da će se preliti. Sjašim. Stajem uz jednu brezu.

Neka detonacija, sasvim blizu. Zvižduk od četvrt sekunde. Stižem da vidim jednu glavu kako se odvaja od tela koje se savija u kolenima, konja koji pada. Drugi potporučnik, koji je ostao u sedlu, skljojaka se pored mene, rame mu je istrgnuto, kost štrči kao iz šunke. Osećam nešto nalik sekiri što mi se zariva ispod korena nosa. Potom se svetlo gasi.

Pauk plete mrežu. Polagano. Siguran u ono što radi. Takav je poredak stvari. Pauk čeka muvu. Muva se upravo uhvatila u mrežu. Muva je izgubila. Ona se ne žali. U prirodi nema drame.

Ta muva što se iscrpljuje u posljednjem i uzaludnom batrganju prva je slika koju sam video kad sam se osvestio. Ona je iznad mene, okačena o tu belu ispucalu tavanicu s koje se ljušti boja.

Druga slika umeće se ispred nje: brade odozdo i vrhovi brkova dva čoveka koji živo razgovaraju prekrštenih ruku i koji s vremena na vreme bacaju poglede prema meni ne videći me. A ja u daljini čujem odlomke razgovora za koji mi se čini da je razgovor jednog oficira i jednog hirurga.

„Daćemo mu Legiju časti dok je još vreme. Vaša dijagnoza?“

„Bojim se gasne gangrene, kapetane. Pronađen je pre šest dana, a izgleda da je umirao na licu mesta najmanje dva dana. Mi smo ga primili jutros. U ambulanti se nisu usuđivali ni da ga taknu. Sigurno je bio prvi ranjenik te vrste. Njegove povrede su močvara gnoja. Zagađenost je zahvatila šupljinu.

Na nesreću – jer inače bi mu se muke skratile – uletelo blato zaustavilo je krvarenje iz lingvalne arterije, čime se može objasniti to što nije sasvim iskrvario.“

„Onda, šta mislite za Legiju časti?“

„Ima još vremena, kapetane.“

Prikupio sam sve što mi je preostalo od snage i uhvatio oficira za rukav. Pokušavam da izustim nekoliko reči, ali ništa ne izlazi. Tada mu rukom dajem znak ne i pokazujem mesto gde se obično kači ordenje. Pre nego što ponovo gubim svest, vidim njegov iznenađeni izraz.

Nekoliko sati kasnije probudio me je bol toliko jak a rasplintut da ne mogu da odredim odakle tačno potiče. Noge mi se mrdaju. Obe. Šake takođe. Oba moja oka probijaju polutamu. Čitav sam. Ispitujem usta jezikom. Dole, jezik dodiruje desni donje vilice: zubi su otišli dođavola. Gore, kao da se napravio beskrajni hodnik; jezik ne nailazi ni na kakvu prepreku i, kad je dodirnuo sinuse, odlučujem da prekinem ovaj prvi obilazak. Upravo me sva ta praznina i boli.

Ponovo vidim dve brade kako se pokreću iznad mene. Dva čoveka su u belim bluzama. Novi pokušaj da progovorim, koji se svodi na muklo grgotanje nalik jadikovki kakvog krupnog sisara.

Lekari nisu primetili taj nesrećni pokušaj, te nastavljaju da pretresaju moj slučaj. Dva dugačka kaiša preko ruku i nogu drže me vezanog za poljski krevet i ne dopuštaju mi ni najmanji pokret. Mnogo je vreve i kretanja u ovom hodniku koji liči na trijažnu stanicu. Rat je znači zaista počeo. Nisam bio žrtva opominjućeg pucnja iz topa.

„U prvoj pomoći su ispunili karton, ali je nečitljiv. Sav je umazan mešavinom pljuvačke i krvi.“

„Pa da vidimo. Maksilo-facijalna razorenost. Pogledajte samo, dragi moj! Totalni zjap svih delova od vrha brade do polovine nosa, s potpunim uništenjem gornje vilice i nepca, čime je uklonjena pregrada u prostoru između usta i sinusa. Jezik delimično uništen. Vidljivost organa u zadnjem delu grla koji više nisu zaštićeni. Opšta infekcija povređenih tkiva zbog pojave gnoja.“

Pa nastavlja:

„Razvrstajmo probleme! Rizik od gangrene zbog infekcije povređenih delova. Rizik od infekcije disajnih puteva i plućne regije zbog nedostatka zaštite. Rizik od anemije zbog teškoće da se povređen hrani na usta i nos. Zaključak. Šarpo: terajte mi ovog kukavca u pozadinu. Pravac Pariz, vojna bolnica Val de Gras. Koliko ja znam, samo tamo mogu da urade nešto za njega. Ako se ne umeša gangrena. U međuvremenu, očistite rane. Izdajte naredbu za transport sanitarnim vagonom. Ne rečnim, trajalo bi predugo. Pokušajte da ga nahranite jednom pre polaska, preko nazalne sonde. Zadržite mu kaiševе. Pogotovu ako bude svestan dok ga hranite. Može ga boleti.“

„Ništa drugo, majore?“

„Ništa drugo, Šarpo. U međuvremenu, nemojte ga ostaviti ovde. Iz njegovih rana izbija toliki smrad da će od njega popadati oni što se još drže na nogama.“

U tom stanju ostajem sate i sate. Sve više gubim onu neobičnu lucidnost koju sam imao pri prvim buđenjima. Sanjam jedan san. Uvek isti. Oči su mi nepomično uprte u danca flaša koje svetlucaju okrećući se, dok ja žvačem veliki grumen gline. Groznica mi se širi po zglobovima kao kakva mukla opekotina. Pritiskuje mi bazu lobanje i prikiva

me uz poljski krevet od zategnutog grubog platna koji mi se čini mek, toliko je to što mi je ostalo od čula oštećeno povredama.

Više ne znam gde sam; čini mi se da se smrt prišunjava, neodlučna. Iza neprozirne zavese bunila, osećam veliku usko-mešanost. Čujem kako negde daleko jedan bolničar poziva medicinsku sestru:

„Sele ga u drugu gajbu noćaske. Budale su upravo shvatile da je on oficir. Ipak, ne mogu ga ostaviti da svoju poslednju noć provede u zajedničkoj sali.“

U osvit dana, bolničarka koja se nadnosi nad mene ima krupne, kao more plave oči. Bradu joj pokriva lagano paperje. Traži nešto na mom licu. I ona se mnome bavi ne videći me. Kad konačno shvati da postojim, upućuje mi nekoliko reči. Moje pitanje vidi u napetosti mog pogleda.

„Daću vam da jedete, poručniče. Videćete, ovo je dobra supa.“

Govori sa mnom kao što su časne sestre govorile s mojom ostarelom tetkom zgrčenom u naslonjači pored prozora, kad su bile potrebna dve osobe da joj rastave vilice, te stare kapije zardale od godina odsustvovanja.

Istinu da kažem, ukus supe zanima me manje nego način na koji će je sestra usuti u mene. Odgovor stiže brzo.

Moj prvi svestan obrok poslužen mi je preko gumene cevi na čijem je kraju mala posuda sa supom. Kad se posuda podigne, supa silazi. I obrnuto. Prosta fizika.

„Ovo ću vam staviti u nos. Prestanite da dišete na nos i dišite samo na usta.“

Postupa sa mnom kao da sam malouman. Sigurno zato što balavim. Čovek koji balavi mora biti bezazlen.

Supa mi ulazi preko sinusa; gušim se, otimam. Sestra me lupka po leđima; stomak mi se grči, štucam. Pa sve iz početka.

Ispred poljske bolnice poređano je šest nosila. Iz razloga koji mi nisu poznati, na kraju se odustalo od sanitarnog vagona. U Pariz nas vode ambulantnim kamionom. Unutra, s obe strane skele za smeštaj po tri nosila jedna iznad drugih, za šestoricu teških ranjenika. I dva bolničara koji se smenjuju kao vozači. Treba računati najmanje dvanaest sati vožnje ovim kolima da se stigne do Pariza. Mene smeštaju dole levo, iza vozača. Nemam snage da se pridignem da vidim ko su mi saputnici. Onaj kog su smestili na isti nivo kao mene jedva ako ima osamnaest godina. Profil mu je anđeoski, oči sklopljene. Ispod pokrivača se silueta njegovog tela ocrtava do kolena, a zatim pokrivač naglo pada.

Ambulantna kola kreću, a s njima i ječanje mojih drugova. Jedan pešadijski narednik čije oznake vidim na praznom rukavu koji visi preklinje nešto svoju majku jecajući kao dečaćić.

Sve te sate nemam drugog horizonta osim platna nosila iznad sebe, i te krvave mrlje koja se širi iz sata u sat, kao na upijaču.

U sinusima mi se budi bol i širi se po svim tkivima lica. Iznenađujem sebe sanjarenjem o opijumu o kom govore veliki putnici, a koji bi olabavio klešta što mi stežu usta. Koncert ječanja polagano utihnjuje, kao da svako za sebe napušta hor da bi utonuo u crnilo. Otvoreni prelomi stradaju na kamenim džombama.

Mladi plavokosi vojnik počiva, bled kao krpa. Nije se budio od početka putovanja. Podseća me na perom crtan portret

Rostanovog Orlića na odru, koji sam video kod dede, u jednom izdanju *Magazina sa slikama* iz prošlog veka.

Posle nekoliko sati ambulanta se kola zaustavljaju u dvorištu neke bolnice. Nemoguće je da smo već stigli. Vrata se otvaraju da bi ušao jedan lekar. Posle brzog pregleda šestorice ranjenika, naređuje, pokazujući prstom:

„Iznesite ovu dvojicu, mrtvi su. Imamo dva druga da vam damo.“

Vozači se menjaju kao što su se na nekadašnjim stanicama zamenjivali konji. Odnose Orlića, čiji se leš pretvoren u kip sudara s uglovima ambulantnih kola. Potom dolazi red na mog suseda odozgo; platno nosila upilo je sve što mu je preostalo od krvi. Smeštaju nove ranjenike i polaze. Moj novi sused bi da razgovara.

„Ej, ti, je l znaš kud idemo?“

Pokušavam da odgovorim. Iz mene izlaze samo mehurići, kao da sam žvakao sapun. Ni jednog jedinog zvuka. Pomiren sa sudbinom, on se zavlači u svoj ugao i otpočinje dug monolog.

Sve je toplije i ja osećam grčeve u licu, kao da se stegao svaki mišić, potom se to pretvara u strahovitu zubobolju u kojoj svaki živac svira svoju partituru.

Vojnik-solilokvrista razgovara sa svojom majkom, priča joj o ratu. Plaši se da će ga ona grditi, ponavlja joj da nije uradio ništa loše, a da su mu granatu u noge poslali Nemci. Ambulanta kola odskaku na kaldrmi; čujem neprestanu škripu osovine suspenzije. Da nema kaiševa, bio bih na podu. Žedan sam koliko se znojim i balavim. Ta me žeđ toliko zaokuplja da se pitam nije li mi bol ipak draži.

Ambulanta kola staju usred polja. Vrata se otvaraju, propuštaju mlak vazduh dana koji prolazi. Dva bolničara su tu; prave čudno lice.

„Blagi Bože, kakav smrad!“

A ja ne osećam ništa. Uviđam da sam izgubio čulo mirisa. Dosad nisam bio svestan toga. Vazduh koji dopire s livade donosi mi neodređen osećaj svežine, ali ni najmanji miris kraja letnjeg popodneva.

Dve velike platnene mešine koje nam donose vraćaju me mojoj neposrednoj zaokupljenosti. Petorica drugih ranjenika napojili su se velikim gutljajima. Kad dođe red na mene, bolničar krivi lice i zove kolegu.

„Ej, pa mi nismo opremljeni da napojimo ovoga.“

„Možda to nije ni preporučljivo. Ako napravimo neku glupost, izribaće nas. Mani, izdržaće taj do večeras.“

Vrata se zatvaraju. Kamion ponovo kreće.

Motor, sve bučniji, navodi me na strah od najgoreg: noć bez vode usred polja. Na kraju, zaspivam na svojoj dasci dok mi sve jača vrućica uspavljuje bolove i još me više isušuje.

Kad se probudim, kiša dobuje po krovu ambulantskih kola. Zbog male brzine i promena pravca pretpostavljam da smo ušli u neki grad. Poslednje parče kaldrmisanog puta, čangrljanje šljunka pre nego što stanemo. Vrata se otvaraju. Iznose nas jednog po jednog. Pokušavam da otvorim usta i uhvatim krupne kapi olujne kiše. Nikad se ne zna, možda treba čekati mišljenje glavnog lekara pre nego što me napoje. A ne mogu ništa da kažem. Čak i da mogu, nemam šta.